

YAYGIN DİN EĞİTİMİ VE SOSYO-PSİKOLOJİK AÇIDAN İHTİDA HADİSESİ (Üsküdar, Kadıköy ve Beyoğlu Örneği)

Yard. Doç. Dr. İrfan BAŞKURT*

ÖZET

Bu makalede yaygın din eğitimi ve sosyo-psikolojik açıdan ihtida konusu ele alınmaktadır. (1) Giriş, (2) ihtida olaylarına ait veriler ve yorumları (3) ihtida sebeplerinin tasnifi ve sosyo-psikolojik açıdan değerlendirme olmak üzere üç ana başlık altında hazırlanan makale, Üsküdar, Kadıköy ve Beyoğlu müftülükleri tarafından mühtediler için tutulan ihtida dosyaları ile konuya ait literatürün incelenmesine dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İhtida, mühtedi, dini dönüşüm, yaygın din eğitimi.

SUMMARY

THE CONVERSION FROM A RELIGIOUS EDUCATIONAL AND SOCIO-PSYCHOLOGICAL POINT OF VIEW

In this article, the conversion is examined from a socio-psychological point of view in the context of informal religious education. There are three main topics in this study which are theoretical background, the reasons of conversion and statistical data and socio-psychological discussion. This article is based on the analysis of the conversion records kept by Uskudar, Kadikoy and Beyoglu Mufties.

Key Words: Conversion, Conversion to Islam, Religious conversion, informal religious education.

* İstanbul Üniversitesi Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü Başkanı.

I-GİRİŞ

a-Konu ve Amaç

Makaleye esas olan çalışmada, Üsküdar, Kadıköy ve Beyoğlu ilçelerinde yaşamış bulunan gayrimüslim vatandaşlar arasında gerçekleşen ihtida hadiseleri ve buna bağlı olarak psiko-sosyal sonuçları konu edilmektedir. Bunu yaparken amacımız, insan hayatının en önemli değişim ve dönüşüm noktalarından biri sayılabilecek olan din değiştirmenin hangi koşul ve sebeplerle meydana geldiğini ve hangi sosyo-psikolojik sonuçlara yol açtığını tespit etmektir. Bu maksatla çalışmamız, Üsküdar (1926-1954), Kadıköy (1939-1950) ve Beyoğlu (1950-1959) ilçelerindeki müftülük arşivlerinde bulunan ve belirtilen tarihler arasında kapsayan ihtida dosyalarının incelenmesine dayanmaktadır. Belirtilen tarihlerin seçilmesi, çalışmanın bu tarihler ile sınırlandırılması ve araştırılan üç müftülüğün arşivlerinde aynı yılları kapsayan dosyaların bulunmaması sebebiyledir.

b-Yöntem

Araştırmada yöntem olarak arşiv incelemesi ve konuyla ilgili literatür taraması esas alınmıştır. Bahsi geçen müftülüklerde tutulan ihtida dosyalarında her mühtedi için bir bölüm ve bu kişilerle ilgili yazışmalar bulunmaktadır. Mühtediler hakkında vardığımız kanaatler, bu yazışmalara ve ihtida talebinde bulunanların dilekçelerindeki ifadelerle dayanmaktadır. Araştırmada ihtida edenlerin dilekçelerinden alıntılara da yer verilerek, mühtedilerin duygu ve düşüncelerinin yansıtılmasına çalışılmıştır. Konuyla ilgili olabildiğince fazla örnek verilmiş; fakat, özel hayatın mahremiyetine riayet açısından mühtedilerin isim ve adresleriyle milliyet ve mezhepleri aleyhinde sarf ettikleri olumsuz ifadelerle yer vermekten kaçınılmıştır.

Araştırmada mühtedilerin ancak cinsiyetleri, hangi sebeplerle ihtida etmek istedikleri, hangi meslek sahibi kimselerle evlendikleri, doğum yerleri, din, mezhep ve milliyetleri gibi hususlar belirlenebilmiştir. Mühtedilerin doğum ve evlilik tarihleri ile yaşlarına ait yeterli bilgiye ulaşılamadığından, hangi yaşlarda ihtida ettiklerine dair bir gruplama yapılamamıştır. Bununla birlikte, mühtedilerin tamamının 18 yaş ve üstü yetişkinlerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Zaten 18 yaş altı çocukların ihtida taleplerinin kabul edilmesi, kanun gereği e-beveynlerinin iznine tabidir. Araştırmamızda ihtidaların kendi isteğiyle, evlilik, eş ve çocuklar sebebiyle olmak üzere üç temel faktörün etkisiyle gerçekleştiği belirlenmiştir. Ancak, bu üç ana unsurun arkasında yatan ve ihtidayı hazırlayan

diğer sebepler de bulunmaktadır. Bunlara “İhtida Sebeplerinin Tasnifi” başlığı altında yer verilmiştir.

c-Kavramsal ve Teorik Arka Plan

Din, insan hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak bu konuda esas olan, doğru dini ve yönü bulabilmektir. İnsanlar, zaman zaman doğruyu bulma adına veya çeşitli sebeplerle dinlerini değiştirme yoluna gitmişlerdir. İşte bu “doğru yolu bulma” anlamında din değiştirme hadisesine hidayete erme; diğer bir ifadeyle ihtida denilmektedir.

“Bir hedefe kılavuzlanmak”, “doğruyu ve güzeli bulmak”, “bir lütuf eseri olarak göstermek veya görmek”, “fark etmek” ve “bir hedefe giden yolda yürümek” gibi anlamlara gelen *hidayet* ve *hüda*, esas itibarıyla “oluşturma yolu alma kolaylığı ve kararlılığı” elde etmektir. Hidayeti buldurmaya veya göstermeye ise *ihtida* denilmektedir. Hidayetin karşıtı dalalettir ki, “sapmak”, “şaşmak”, “karanlıkta kalmak”, “bocalamak” ve “kaosa yenik düşmek” anlamlarına gelmektedir.¹

İslâmî literatürde ihtida, başka bir inanca mensupken veya inançsızken İslam dinini benimsemeyi, ya da din dışı yaşantıdan dine dönüşü ifade etmektedir. Bunun zıttı olarak dinden dönüş hadisesi için de irtidat² kavramı kullanılmaktadır. Buna göre ihtida eden kimseye mühtedi, dinden dönen kimseye de mürted denilmektedir. Esas itibarıyla ihtida, hayatın, anlam ve kimliğin radikal bir şekilde yeniden düzenlenmesi hadisesidir.³

Batı kaynaklarında ihtida hadisesi için genel olarak *conversion* kelimesi kullanılmaktadır. Sözlük olarak *conversion*, “bir halden başka bir hale geçme”, “değişime uğrama veya uğratma”, “dönüşüm”, “özel bir görüşe getirmek veya ikna etmek”,⁴ “karşı kıyıya geçmek”, “bir gelişim evresini bitirip diğerine ulaşmak”, “dünyaları değiştirmek, yani ölmek”, “başka bir dine veya mezhebe geç-

¹ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, Yeni Boyut Yayınları, 5. baskı, İstanbul 1995, s. 178-179.

² Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş (Ders Notları)*, Yy, Ankara 1980, s. 10.

³ Geniş bilgi için bkz: Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Ankara 1993.

⁴ Ali Köse, “İhtida”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXI, İstanbul 2000, s. 554, Osman Çetin, *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 59.

mek”,⁵ “iman vasıtasıyla şeytani reddetme ve Tanrıya radikal bir şekilde yönelme” gibi anlamlara gelmektedir.⁶ İhtida etme olayındaki geçiş veya katılma, İslam’a olduğunda İslamlığı kabul etme/İslamlaş(tır)ma, Hıristiyanlığa olduğunda ise, tanassur, yani Hıristiyanlaş(tır)ma gerçekleşmektedir. Din değiştiren kimseye de *convert* denilmektedir.⁷

d-Din Değiştirmenin Şekli, Şart ve Ortamları

Farklı sonuçlar doğuran din değiştirme olayı, farklı şekil ve ortamlarda meydana gelebilmektedir. Bir kimse, mensubu bulunduğu dinin değerlerini içten gelen samimi bir duygu ile reddederek başka bir dine girebildiği gibi, herhangi bir çıkar elde etmek veya farklı bir din mensubu ile evlenebilmek için şeklen eski dininden vazgeçmiş olarak görülebilmektedir.

Din Psikolojisi ve dini ilimlerle ilgili uğraşan bilim insanları, ihtidanın gerçekleşmesinde temelde iç ve dış olmak üzere, çeşitli faktörlerin rol oynadığını belirtmektedirler. Özellikle ilahiyatçılar ve bazı psikologlar ise, ihtida hadisesinde ilahi müdahalenin de söz konusu olduğunu ifade etmektedirler.⁸ Esasen karmaşık bir süreç olan ihtida hadisesinde, iç veya dış faktörlerden hangisinin daha etkin olduğu tartışılan bir konudur. Ancak her ne şekilde olursa olsun, inanılan dinin tatmin edici bulunmayışı, içinde bulunulan dinin mensuplarının ve din adamlarının olumsuz tutum ve davranışları, bilgi ve hayat tecrübesinin artışı, hayatı böyle bir toplum içerisinde sürdürme ihtiyacı, evlilik, maddi çıkar sağlama, şok edici bir olay yaşama, dini telkinlerden etkilenme ve şok bir etkiye maruz kalma gibi faktörler din değiştirmede rol oynamaktadır.⁹

e-Tarihi Süreçte İhtida

İslam’ın ilk yıllarından itibaren çok sayıda insan dinî, sosyal, ekonomik ve bölgenin genel yapısı gibi çeşitli faktörlerin etkisiyle Müslüman olmuştur. Dinî baskılardan bunalan insanların, özgürlükçü özelliğini görmeleri üzerine İsl-

⁵ Duden, *Deutsches Universal Wörterbuch*, übertreten ve Übertritt maddeleri, Dudenverlag, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich 2003, s.1632.

⁶ Heon Choul Kim, *Din Değiştirmenin Entelektüel Arka Planı*, Işık Yayınları, İstanbul 2003, s. 35.

⁷ Ali Köse, *Neden İslam’ı Seçiyorlar*, İsam Yayınları, İstanbul 1997, s. 5; Ali Köse, “İhtida”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, c. XXI, s. 555, Heon Choul Kim, *a.g.e.*, s. 36.

⁸ Köse, *a.g.e.*, s. 554.

⁹ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Aksiseda Matbaası, Samsun 2000, s. 67-85.

lam'ı seçtikleri de bilinmektedir. Ahlaki ve sosyal bulanım içinde bulunanların İslam'ın getirdiği yüce değerleri görmeleri, sosyo-kültürel etkileşim, üstün güç konumundaki Müslümanlar arasında yaşayan gayrimüslimlerin bu durumdan etkilenecek Müslüman olmaları da ihtidanın faktörleri arasında bulunmaktadır. Çünkü egemen konumdaki sosyo-kültürel yapı İslam'a girmeyi pozitif bir kültürel hadise haline getirmektedir.

Diğer yandan, fethedilen bir bölgenin İslamlaştırılması için öncelikli olarak o bölgeye kadı ve imamların gönderilir, kalelere ise askerler ile aileleri yerleştirilirdi. Ardından cami, medrese ve kervansaray gibi dini kurumlar açılır, bu yeterli olmadığında ise zengin tüccarların da gönderilmesi gibi tedbirler alınarak bölge insanının İslamî modele göre yeniden şekillenmesine çalışılırdı. Bu usulün dışında gayrimüslimlerin din değiştirmelerinde devşirme usulünün,¹⁰ ekonomik sebepler ve ticari ilişkiler bağlamında Ahilik teşkilatının¹¹ ve tasavvuf çalışmaları ile İslam tevhit inancının özelliği, insanların İslam ile kendi dinlerini karşılaştırmaları, psikolojik ihtiyaçlar ve yaşanan dini tecrübeler gibi etkenlerin de önemli roller oynadığı bilinmektedir.¹² İhtida ile ilgili bu giriş mahiyetindeki teorik izahtan sonra şimdi Üsküdar, Kadıköy ve Beyoğlu ilçelerindeki ihtida olaylarını ele alabiliriz.

II-İHTİDA OLAYLARINA AİT VERİLER VE YORUMLAR

İhtidanın kavram ve teorik çerçevesi yukarıda ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buradan itibaren araştırma kapsamında bulunan ilçelerde gerçekleşen ihtida hadiselerine dair veriler ve yorumlarını ele alabiliriz.

1-ÜSKÜDAR

a-İhtida Sebepleri

1926-1954 yılları arasında Üsküdar ve çevresinde 171'i kadın, 16'sı erkek olmak üzere 187 gayrimüslim ihtida etmiştir. Bu bölgede kadın gayrimüs-

¹⁰ Geniş bilgi için bkz., Çetin, *a.g.e.*, s. 58-73.

¹¹ Çetin, *a.g.e.*, s.194, Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz: Abdülbaki Gölpinarlı, "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı"; *I.Ü.İ.F. Mecmuası*, XI., İstanbul, Gölpinarlı, "Burgazi ve Fütüvvetnamesi", *I.Ü.İ.F. Mecmuası*, sayı XV, Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*, Ankara 1974.

¹² Geniş bilgi için bkz: Ali Köse *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXI, s. 555-557, Çetin, *a.g.e.*, s. 60-64., Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, I- II, İstanbul 1978.

limleri ihtida etmeye götüren sebepler, kendi isteğiyle (%37.6), evlenmek için (%31.1), eş ve çocukların sebebiyle (%24.7), aile veya işveren yanında çalışma (%4.7) ve inceleme araştırma (%1.7) sonucunda ihtida etme şeklinde sıralanmaktadır. Erkek mühtedilerde ise sıralama, kendi isteği ile (%43,75), evlenmek için (%18,75), eş ve çocukların sebebiyle (%12,5) ve inceleme-araştırma sonucu %25 şeklindedir. Erkek mühtedilerde inceleme-araştırma ve kendi isteğiyle ihtida etme oranı kadınlara göre daha yüksektir. Diğer yandan, erkek mühtedilerde aile veya bir iş veren yanında çalışma sonucunda ihtida eden bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 1 ve 2).

Tablo 1: İhtida sebepleri-Üsküdar

	Kadın	Erkek	Toplam
Kendi isteği ile	64	7	71
Evlenmek için	54	3	57
Eş ve çocukların sebebiyle	42	2	44
Aile veya işveren yanında çalışma	8	-	8
İnceleme-araştırma sonucu	3	4	7
TOPLAM	171	16	187

Tablo 2: Yüzdeler olarak ihtida sebepleri -Üsküdar

	Kadın	Erkek
Kendi isteği ile	%37,6	%43,75
Evlenmek için	%31,1	%18,75
Eş ve çocukların sebebiyle	%24,7	%12,5
Aile veya işveren yanında çalışma	%4,7	-
İnceleme-araştırma sonucu	%1,7	%25
TOPLAM	%100	%100

b- Cinsiyet Faktörü

Üsküdar bölgesinde ihtida edenlerin çoğunun kadın oluşunda cinsiyet faktörünün rol oynadığı anlaşılmaktadır. Evlenmek için ve eş ve çocukların sebebiyle ihtida etme oranlarının kadınlarda toplam %55.8, erkeklerde ise %30.8 oluşu bu fikrimizi doğrulamaktadır. Bu durum, aynı zamanda ihtida eden erkek gayrimüslimlerin az oluşunun sebebini de açıklamaktadır. Zira, İslam toplumlarında Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkekle evlenmesi inanç gereği doğru karşılanmamaktadır.

Üsküdar bölgesinde ihtida oranı yıllık ortalama % 6.6'dır. Bu oran, ilk 5 yılda ortalama %6 civarındayken, son 5 yılda %2'ye düşmüştür. Buna göre ilk yıllarda yüksek olan ihtida hareketlerinin son yıllara doğru düşüşe geçtiği görülmektedir. Bunda dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik sebepler rol oynamış olabilir. Söz konusu gerileme oranı yıllık ortalama %66 civarındadır.

c-Mühtedilerin Cinsiyetleri ve Doğum Yerleri

Üsküdar bölgesinde ihtida eden kadın ve erkek 187 gayrimüslimden 149'unun doğum yeri belirlenmiş, kalan 38 kişinin doğum yerleriyle ilgili bir kayda rastlanmamıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi, mühtedilerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Mühtedilerin doğum yerleri muhtelif olmakla birlikte, ağırlık olarak Üsküdar, İstanbul, İzmir, Bakırköy, Bursa, Kuzguncuk, Paşabahçe ve Beylerbeyi gibi il ve ilçelerin olduğu görülmektedir. (Bkz. Tablo 3).

d-Mühtedilerin Milliyetleri, Mezhepleri ve Yıllara Göre Dağılımı

Üsküdar bölgesindeki mühtedilerin milliyet, mezhep ve yıllara göre dağılım listesine (Tablo 4) bakıldığında, ihtida eden milletlerin başında Ermeni, Rum/Rum Ortodoks ve Musevi vatandaşların geldiği görülmektedir. Bu vatandaşlardan Romanya, İtalya, Almanya, Belgrad, İmroz, Rusya, Fransa, Bulgaristan ve Arnavutluk'a ait 20'si hariç diğerleri T.C. tebaasına aittirler.¹³

Üsküdar bölgesinde incelemeye esas olan yıllar içerisinde en fazla Rum Ortodoks vatandaşın ihtida ettiği görülmektedir:

¹³ Veriler Üsküdar Müftülüğü Arşivi "1931-1938 ve 1938-1953 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite" adlı iki ayrı dosyadan alınmıştır.

Tablo 3: Mühtedilerin Cinsiyetleri ve Doğum Yerleri-Üsküdar

Doğum Yerleri	Kadın	Erkek	Toplam
Bakırköy	8	-	8
Üsküdar	14	2	16
İzmir	10	2	12
Kandıra	3	1	4
Bursa	5	1	6
Biga	3	1	4
Tokat	5	-	5
Domuz Dere	1	-	1
Kocaeli	3	1	4
Manisa	2	-	2
Alemdar	-	1	1
Eskişehir	4	-	4
Beylerbeyi	5	2	7
Edirne	3	1	4
İstanbul	13	-	13
İnebolu	2	-	2
Kayseri	-	1	1
Bornova	2	1	3
Kuzguncuk	5	1	6
Çanakkale	4	-	4
İmroz	3	1	4
Paşabahçe	4	1	5
Sarıyer	3	-	3
Fatih	4	-	4
Geyve	4	-	4
Sakarya	4	-	4
Rusya	2	-	2
Belgrad	2	-	2
Bulgaristan	2	-	2
Arnavutluk	1	-	1
Laskevik-TC.	1	-	1
Romanya-TC.	1	-	1
Fransa	1	-	1
İtalyan	3	-	3
Almanya	5	-	5
TOPLAM	132	17	149

Yaklaşık 29 yıl içerisinde ihtida eden Rumların sayısı 80'dir. Rumları sırasıyla, 8 Gregoryan ve mezhepleri belirlenemeyen 60 olmak üzere toplam 68 kişiyle Ermeni vatandaşları takip etmektedir.

Bu bölgede ihtida eden Musevilerin sayısı 27'dir. İhtida etmede Rum, Ermeni ve Musevi vatandaşların ilk sıralarda yer almalarının sebebi, söz konusu vatandaşların sayısının Üsküdar ve çevresinde fazla oluşuyla izah edilebilir.

Diğer milliyet ve mezheplere ait vatandaşların ise daha çok iltica ve diğer bazı sebeplerle Türkiye'ye gelen gayrimüslimlerdir. (Bkz. Tablo 4).

İltica veya başka sebeplerle Türkiye'ye gelen yabancıların başında Katolik mezhebine bağlı 5 kişi ile Alman, 2 kişi ile İtalyan ve 1 kişi ile de Belçika vatandaşları gelmektedir.

2-KADIKÖY

a-İhtida Sebepleri

Kadıköy müftülüğü bölgesinde 1939-1950 yılları arasında 75 kadın ve 11 erkek olmak üzere 86 gayrimüslim ihtida etmiştir. Kadıköy bölgesinde ihtida etme sebepleri Üsküdar bölgesinden farklı olarak kadınlarda, eş ve çocukların sebebiyle (%37.3), kendi isteğiyle (%32), evlenmek için (%30.6) ihtida etme şeklinde sıralanmaktadır. Bu sıralama erkek gayrimüslimlerde, kendi isteğiyle (%54.5), evlenmek için (%27.3) ve eş ve çocuklar sebebiyle ihtida etme (%18.1) şeklindedir. Kadıköy'de söz konusu yıllar içerisinde bir aile veya işveren yanında çalışma sebebi ile inceleme-araştırma sonucunda Müslüman olan kadın ve erkek gayrimüslim bulunmamaktadır. (Bkz. Tablo 5 ve 6).

Tablo 4: Mühtedilerin milliyetleri, mezhepleri ve yıllara göre dağılımı-Üsküdar

	Ermeni	Erm. Grg.	Rum. Ortodoks	Musevi	Rus Orto.	Malakan	Protestan	Belçika	Alman Kat.	İtalyan	TOPLAM
1926	10		3	3							16
1927	6		8	2	1				1		18
1928	1		1								2
1929	1		7	1							9
1930	3		4	1							8
1931	4		5							1	10
1932	4		2	3							9
1933	4		4								8
1934	1		3							1	5
1935	3		7	2							12
1936	2		3								5
1937	3		4	1					1		9
1938	2	1	2	2					2		9
1939		1	2	1							4
1940		2	3	1							6
1941		1	3								4
1942		1	3	2							6
1943	4		3	1							8
1944		1	3								4
1945				2							2
1946			1								1
1947				1							1
1948				1		2	1				4
1949		1	1								2
1950	2		1								3
1951	4		2					1			7
1952	2		2	1					1		6
1953	4		1	1							6
1954			2	1							3
TOPLAM	60	8	80	27	1	2	1	1	5	2	187

Tablo 5: İhtida sebepleri-Kadıköy

	Kadın	Erkek	Toplam
Kendi isteği ile	24	6	30
Evlenmek için	23	3	26
Eş ve çocukların sebebiyle	28	2	30
Aile veya işveren yanında çalışma	-	-	-
İnceleme-araştırma sonucu	-	-	-
TOPLAM	75	11	86

Tablo 6: Yüzdeler olarak ihtida sebepleri-Kadıköy

	Kadın	Erkek
Kendi isteği ile	%32	%54,5
Evlenmek için	%30,6	%27,3
Eş ve çocuklar	%37,3	%18,1
Aile veya işveren yanında çalışma	-	-
İnceleme-araştırma sonucu	-	-
TOPLAM	%100	%100

b- Cinsiyet Faktörü

Gerçekleşen ihtidalarda Üsküdar bölgesinde olduğu gibi, Kadıköy ve çevresinde de cinsiyet faktörünün birinci planda rol oynadığı görülmektedir. Kadınlarda eş ve çocukların sebebi ile ve evlenmek için ihtida etme oranlarının toplamı %67.9'u, erkeklerde ise %45.4'ü bulmaktadır. Dolayısıyla evlilik, gayrimüslimleri ihtidaya götüren sebepler arasında en belirleyici rolü oynamaktadır

Kadıköy bölgesinde gayrimüslimlerin yıllık olarak ihtida oranı yaklaşık % 7.8'dir. Bu oran ilk 3 yılda ortalama %15 civarındayken son 3 yılda yaklaşık %5'e düşmüştür. Bu bölgedeki yıllık düşüş oranı yaklaşık %66 civarındadır. İhtida oranlarındaki düşüşlerde dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik açılarından çeşitli sebepleri olabilir.

c- Mühtedilerin Cinsiyetleri ve Doğum Yerleri

Üsküdar, Kadıköy ve aşağıda incelenecek olan Beyoğlu bölgelerindeki ihtida hareketlerine bakıldığında, mühtedilerin Türkiye'nin muhtelif bölgelerinde doğdukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, gerek iltica ve gerekse yurt dışına giden Türk vatandaşlarıyla tanışma yoluyla ülkemize gelen diğer ülkelere ait vatandaşların da ihtida ettikleri gözlemlenmektedir. Bu durum, ihtida olayının farklı din mensuplarının birbiriyle yüzleşmeleri ve iletişim kurmaları sonucunda gerçekleştiğini göstermektedir.¹⁴

Kadıköy bölgesinde ihtida eden gayrimüslimlerin ülkemizin muhtelif il ve ilçelerinde doğdukları görülmekle birlikte, ağırlıklı olarak Kadıköy'de oldukları anlaşılmaktadır. İhtida edenler arasında sayıları az da olsa Alman, İngiliz ve Yunan gibi diğer ülke vatandaşlarına da rastlanmaktadır. (Bkz. Tablo 7).

d- Mühtedilerin Milliyetleri, Mezhepleri ve Yıllara Göre Dağılımı

Üsküdar'da olduğu gibi Kadıköy'de de ağırlıklı olarak Ermeni, Rum Ortodoks ve Musevi vatandaşların ihtida ettikleri görülmektedir. Ancak, Üsküdar'ın aksine 1939-1942 yılları arasında ihtida edenlerin sayısında bir yoğunluk görülmektedir. Elimizdeki bilgiler çerçevesinde yaşanan bu yoğunlukla ilgili herhangi bir fikir ileri sürmek mümkün değildir. Fakat bu yoğunluk Kadıköy bölgesinde de 1942 yılından itibaren düşüşe geçmiş ve son yıllara doğru önemli ölçüde gerilemiştir. (Bkz. Tablo 8).

Kadıköy bölgesinde araştırmaya esas alınan yıllar arasında ihtida eden gayrimüslimlerden sayı itibarıyla ilk sırayı 1'i Ortodoks ve mezhepleri belirlenememiş 37 kişi olmak üzere toplam 38 Ermeni vatandaşı almaktadır. Belirtilen yıllar içerisinde ihtida eden Rum Ortodoksların sayısı 23, Musevilerin ise 8'dir. Esasen ihtida eden bütün gayrimüslimlerin mezhepleri bulunmakla birlikte, ihtida kayıtları tutulurken bu hususlara dikkat edilmemiştir.

¹⁴ Veriler Kadıköy Müftülüğünün "1939-1950 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite" adlı dosyadan alınmıştır.

Tablo 7: Mühtedilerin cinsiyetleri ve doğum yerleri-Kadıköy

Doğum Yerleri	Kadın	Erkek	Toplam
Kadıköy	36	6	42
Tokat	3		3
Eskişehir	1		1
Adapazarı	1		1
Niğde	1		1
Şişli	1		1
Bursa	2	1	3
Amasya	1		1
Eminönü	1		1
Beyoğlu	5		5
Bitlis	1		1
İmroz	1		1
Lehistan	1		1
Budapeşte	1		1
Polonya-Yahudi	1		1
İtalya	1		1
Avusturya	2		2
Almanya	3		3
Yunanistan	4		4
Belçika	1		1
Kudüs	1	3	4
İngiltere	2		2
Latin	2		2
Rusya	1	1	2
Yugoslavya	1		1
TOPLAM	75	11	86

Kadıköy bölgesinde ahlaki düşüklük ve uyuşturucu madde satma gibi bazı sebeplerden dolayı iki kişinin ihtida talebi kabul edilmemiştir. İhtida eden diğer gayrimüslim vatandaşların yıllara göre dökümü tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: Mühtedilerin milliyetleri, mezhepleri ve yıllara göre dağılımı-Kadıköy

	Ermeni	Ern. Orto- doks.	Rum. Orto- doks	Musevi	Rus. Orto.	Alman Kat.	Yunan Orto.	Karayım Orto.	Yugoslav Orto.	Protestan	Lehistan	Avusturya	TOPLAM
1939	7	1	4	3	1	3	2	1			1	1	24
1940	1				1								2
1941	6		4	1	2				1	1			15
1942	9		9										18
1943	5		1										6
1944	1		2			1						1	5
1945	3			1		1							5
1946	4												4
1947				2									2
1948	1		2	1									4
1949	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1950			1										1
TOPLAM	37	1	23	8	4	5	2	1	1	1	1	2	86

3-BEYOĞLU

a- İhtida Sebepleri

Beyoğlu müftülüğü bölgesinde 1950-1959 yılları arasında 147 kadın ve 18 erkek olmak üzere 165 gayrimüslim vatandaş ihtida etmiştir. Bu bölgede ihtida sebepleri kadın gayrimüslimler arasında evlenmek için (%40), eş ve çocukların sebebiyle (%27), kendi isteğiyle (%27), aile veya bir işveren yanında çalışma (%4) ve inceleme-araştırma sonucunda Müslüman olma (%2) şeklinde sıralanmıştır. Bu sıralama erkekler arasında kendi isteğiyle (%55.5), eş ve çocukları sebebiyle (%22.2), ve evlenmek ve bir aile veya işveren yanında çalışma sonucunda ihtida etme -aynı yüzdeyle- (%11.1) şeklinde gerçekleşmiştir. (Bkz. Tablo 9 ve 10). Emniyet birimlerinin inceleme ve araştırmaları sonucunda ahla-

ki-siyasi ve samimiyetsizlik sebepleriyle 5 kişinin ihtida etme talebi kabul edilmemiştir.¹⁵

Tablo 9: İhtida sebepleri-Beyoğlu

	Kadın	Erkek	Toplam
Kendi isteği ile	39	10	49
Evlenmek için	58	2	60
Eş veya çocukların sebebiyle	40	4	44
Aile veya işveren yanında çalışma	6	2	8
İnceleme-araştırma sonucu	4	-	4
TOPLAM	147	18	165

Tablo 10: Yüzdeler olarak ihtida sebepleri-Beyoğlu

	Kadın	Erkek
Kendi isteği ile	%27	%55,5
Evlenmek için	%40	%11,1
Eş ve çocukların sebebiyle	%27	%22,2
Aile veya işveren yanında çalışma	%4	%11,1
İnceleme-araştırma sonucu	%2	-
TOPLAM	%100	%100

b- Cinsiyet Faktörü

Beyoğlu bölgesinde de diğer bölgelerde olduğu gibi, ihtida edenler arasında kadın gayrimüslimler çoğunlukta bulunmaktadır. İhtida sebepleri arasında evlenmek ve eş ve çocuklar sebebiyle ihtida etme oranının kadınlarda toplam %67'yi, erkeklerde ise %33.3'ü bulması, evliliğin ihtida sebepleri arasında en önemli faktör olduğunu ortaya koymaktadır. (Bkz. Tablo 9 ve 10).

Beyoğlu bölgesinde gayrimüslimler arasındaki ihtida oranı yıllık olarak ortalama %18'dir. Bu oran ilk 5 yılda ortalama %12 civarındayken, son 5 yılda yaklaşık %7'ye düşmüştür. Bu durum, ihtida hadiselerinin Üsküdar ve Kadıköy bölgesinde olduğu gibi, Beyoğlu bölgesinde de ilk yıllardan itibaren düşüşe geçtiğini göstermektedir. Ancak, düşüş oranı diğer iki bölgeye göre daha az olup

¹⁵ Veriler Beyoğlu Müftülüğü Arşivi, "1954-1956/1965-1967 Yılları İhtida Belgeleri" adlı dosyadan alınmıştır.

yıllık %41'dir. (Bkz. Tablo 12). Daha önce de belirtildiği gibi, bu gerilemenin dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik çeşitli sebepleri bulunmaktadır.

c- Mühtedilerin Cinsiyetleri ve Doğum Yerleri

Daha önce de ifade edildiği gibi, diğer ülkelerden gelen vatandaşlar hariç mühtedilerin Türkiye'nin muhtelif illerine ait T.C. tebaasına ait gayrimüslim vatandaşlar olduğu görülmektedir. Beyoğlu bölgesinde ihtida eden ve İstanbul dışında doğmuş gayrimüslim vatandaşlarımızın ağırlıklı olarak İzmir, Bursa, Edirne, Tokat ve Kocaeli gibi vilayetlerde doğdukları görülmektedir. Araştırmamızda 5 erkek ve 5 kadın mühtedinin doğum yeri ile ilgili bir kayda rastlanmamıştır.¹⁶ (Bkz. Tablo 11).

d- Mühtedilerin Milliyetleri, Mezhepleri ve Yıllara Göre Dağılımı

Beyoğlu bölgesinde 1950-1959 yıllarını kapsayan 10 yıl içerisinde ihtida eden gayrimüslim vatandaşlardan ilk sırayı 25'i mezhebi belirlenememiş, 21 Gregoryan ve 13 Katolik olmak üzere toplam 59 Ermeni vatandaşı almaktadır. Bu yıllar içerisinde 44 Musevi ve 4 Katolik, 33 Ortodoks olmak üzere toplam 37 Rum vatandaşın ihtida ettiği belirlenmiştir. Beyoğlu bölgesinde Musevi vatandaşların sayısının diğer bölgelere göre daha fazla oluşu, söz konusu vatandaşların bu bölgede daha yoğun bir şekilde yerleştiklerini göstermektedir. (Diğer milliyet ve mezheplerin yıllara göre ihtida dağılımı için Bkz. tablo 12)

Her üç bölgede de ihtida etmede Ermeni vatandaşların ilk sırayı aldıkları görülmektedir. Üsküdar ve Kadıköy'de ikinci sırayı Rum vatandaşları aldığı halde Beyoğlu bölgesinde ikinci sırayı Yahudiler almaktadır. (Bkz. tablo 4, 7 ve 12)

¹⁶ Veriler Beyoğlu Müftülüğü Arşivi "1954-1956/1965-1967 Yılları İhtida Belgeleri" adlı dosyadan alınmıştır.

Tablo 11: Mühtedilerin Cinsiyetleri ve Doğum Yerleri-Beyoğlu

Doğum Yerleri	Kadın	Erkek	Toplam
Kocaeli	5	1	6
Hatay	3		3
İstanbul	20	3	23
Divriği	3		3
Bursa	7	1	8
Ortaköy	5		5
Afyon	1		1
Üsküdar	8	2	10
Beşiktaş	9	3	12
Beyoğlu	16	1	17
Edirne	5	1	6
Sinop		1	1
Samsun	3		3
Bakırköy	6		6
Paşabahçe	5		5
Yozgat	3		3
Kadıköy	7	1	8
Kırşehir	2		2
Bitlis	1		1
İzmir	11		11
Nevşehir	1		1
Denizli	1		1
Gebze	3		3
Tokat	4		4
Belçika	1		1
İsviçre	3		3
Almanya	1		1
Tahran		1	1
Girit	2		2
Kırım		1	1
Sırp Teba./Rum. Ort.	2		2
ABD	1		1
TOPLAM	139	16	155

Tablo 12: Mühtedilerin milliyetleri, mezhepleri ve yıllara göre dağılımı-Beyoğlu

	Ermeni	Ern. Grg.	Ermeni Kat.	Rum. Ortodoks	Rum Katolik	Musevi	Alman Kat.	Alm. Prot.	Rus. Orto.	Yunan Orto.	A.B.D. Katolik	A.B.D. Protestan	Bulgar Ort.	Slav. Kal.	Süryani	Protestan	Latin Katolik	Macar	TOPLAM	
1950		1																		1
1951	2	2		1	2	1								1						9
1952	6	1	1	4		6		1						1	1		1	1		23
1953	10	3	1	9		10			1	1		1		1						36
1954		6	4	10		7	1						2	1					2	33
1955	4	7	5	5		18	1			1	2					3				46
1956	2		1	2		1														6
1957	1	1	1	1																4
1958				1	1	1														3
1959					1							1							1	3
TOPLAM	25	21	13	33	4	44	2	1	1	2	2	2	2	4	1	3	2	3		165

Üsküdar ve Kadıköy bölgelerinin aksine Beyoğlu bölgesinde 1952-1955 yılları arasında 4 yıl süresince yıllık ortalama 35 kişinin Müslüman olması dikkat çekicidir. Bunun o döneme ait siyasi ve sosyal çeşitli sebepleri olabilir. İhtida konusunda Beyoğlu bölgesinde dikkat çeken diğer bir husus ise, Üsküdar bölgesinde 29 yılda 186, Kadıköy bölgesinde 12 yılda 86 ihtida hadisesi meydana gelirken, Beyoğlu bölgesinde 10 yılda 165 kişinin Müslüman olmasıdır. Buna göre Beyoğlu bölgesinde yıllık ortalama olarak yaklaşık 16 kişi ihtida ederken, bu ortalama Üsküdar bölgesinde 6, Kadıköy’de ise 7’dir. Beyoğlu bölgesindeki diğer bölgelere göre yüksek sayılabilecek orandaki ihtida hadisesinin bu bölgedeki gayrimüslim oranının fazla olmasıyla alakası bulunabilir.

III- İHTİDA SEBEPLERİNİN TASNİFİ

Bu başlık altında gayrimüslimleri ihtida etmeye götüren ve hazır hale getiren diğer sebepler ele alınacaktır. İhtida sebebi olarak belirlenen hususlar, Müslüman olmak isteyenlerin dilekçelerindeki ifadelerinden elde edilmiştir. Zira, bu ifadeler ihtida etmek isteyenlerin kimliklerinin, konuyla ilgili niyetlerinin, İslam’a ve İslami yaşayışa ait görüşlerinin ve ihtida etme gerekçelerinin belirlenmesi açısından önemli doneler taşımaktadır.

a- Kendi İsteği ile Müslüman Olma

Mühtediler içerisinde evlilik veya herhangi bir gerekçe göstermeden Müslüman olanların sayısı da oldukça fazladır. İhtida gerekçelerine dair sınıflandırma yaparken dilekçelerinde “*sadece kendi isteğimle*” ifadesi bulunanları bu kategoride değerlendirmekteyiz. Esasen, ihtida taleplerinin neredeyse tamamı “*hiçbir zorlama olmadan, tamamen kendi isteğimle*” şeklinde bitmektedir. Ancak emniyetçe yapılan tetkikatta, kişilerin hangi niyetle ihtida etmek istedikleri ortaya çıkmaktadır. Biz de ihtida sebeplerini sıralarken emniyet raporlarındaki bu tespitlerden hareket etmiş bulunmaktayız.

Kendi isteğiyle ihtida etmek isteyenler arasında Müslüman Türk ismi ile gazinolarda okuyuculuk yapan bazı hanımlar da bulunmaktadır. Bunun dışında gerçekten gönülden ve tamamen ulvi arzularla Müslüman olduğunu ifade edenlerin sayısı oldukça azdır. Bu duygulara örnek teşkil edebilecek bir Musevi'nin şu ifadelerini aşağıya almak istiyoruz:

“Hiçbir tesir altında bulunmadan ve maddi menfaatlerde istifdad olunmadan deruni vicdanımdan Hz. Muhammed'in hak dinini kabul edip İslam ile müşerref olduğumdan dünyevi ve uhrevi muamelatı resmiye ve gayri resmîyenin de açıkça müslime olarak icrası babında ismimin Belkis tesmiyesi ile muktezi merasim ve telkinin icrası hususunda...”¹⁷

Araştırmamızda hastanede hasta yatan ve hapishanede tutuklu bulunan bazı kişilerin de ihtida ettikleri belirlenmiştir. Hastanede yatan iki kişiden biri tıp eğitimini Türkiye’de almış bir Musevi doktor, diğeri ise Türk tebaasından bir Rum’dur. Her iki şahıs da ihtida dilekçelerinde “*ömrümüzün şu son demlerinde İslam ile şereflemek istiyoruz*” ifadesini kullanmaktadırlar. Hapishanede bulunan bu iki kişiden biri, yüz kızartıcı bir suçtan içeride olup ihtida dilekçesinde gerçeği anladığını ve “*İslam onuru ile onurlanmak*” istediğini beyan etmiştir. Diğeri ise, Türklüğü tahkir etmekten bir yıl ceza alan Kırşehirli bir ermeni vatandaş olup, o da tamamen kendi isteği ile Müslüman olmayı istediğini ifade etmiştir.

¹⁷ Beyoğlu Müftülüğü Arşivi, “1954-1956/1965-1967 Yılları İhtida Belgeleri” adlı dosya.

b- Eş ve Çocuklar

İhtida başvurusu yapan gayrimüslimlerin ihtida etme sebepleri arasında eş ve çocukların Müslüman oluşları önemli bir faktördür. Müslüman olmak isteyen gayrimüslimlerin %88.7'si kadındır. Daha önce de belirtildiği gibi, birçok gayrimüslim kadın uzun süre evli kaldıktan sonra ihtida talebinde bulunmuştur. Tablo 1, 2, 5, 6, 9 ve 10'da da görüleceği üzere, eş ve çocuklar sebebiyle ihtida talebinde bulunan kadın ve erkeklerin oranı yüksek sayılabilecek durumdadır. Hatta bazı hanımlar, ihtida talebinde bulunurken eş ve çocuklarıyla birlikte met-res hayatı yaşamaktan kurtulmayı da gerekçe olarak göstermektedirler.

Uzun süre evli kaldıkları halde eşlerini din değiştirmeye zorlamayan Müslümanların bu özgürlükçü tavırları övgüye değerdir. Belki onların bu yaklaşımları eşlerini geç de olsa ihtida etmeye götürmüştür. Müslüman bir erkekle uzun yıllar aile hayatı yaşayan bu hanımların, sonunda ihtida ederek mensubu oldukları ailenin dini açıdan da bir üyesi olduklarını resmen kayıt altına aldıkları gayet normaldir. Bu durum, ihtida dilekçelerine "*Uzun yıllardan beri Müslüman bir eşin hanımı olarak Müslüman muamelesi yaptıramadığım için buruk acı çekiyorum*" şeklindeki benzeri ifadelerle yansıtılmıştır.

Buna benzer diğer bazı ifadeler ise şöyledir:

*"Çocuklarımın cümlesi babalarına atfen Türk ismi yazılı olduğu; benim de yavrularıma ve kocama sadık kalmaklığım dolayısıyla İslam cemaatine kaydımın yapılmasını..."*¹⁸

*"Eşimle 24 yıl önce evlendim. 4 çocuğum bulunmaktadır. Bu zaman zarfında İslam'ı benimsedim. Gönülden İslamım, resmen tescilimin yapılmasını..."*¹⁹

*"20 yıl önce evlendim. Eş ve çocuklarım Müslümanlar arasında bulunuyor..."*²⁰

Müslüman oluşunu uzun yıllar resmiyete dökmeyenler arasında, öldüklerinde Hıristiyan mezarlığına gömülme korkusuyla ihtida etme ihtiyacını duyan-

¹⁸ Kadıköy Müftülüğü Arşivi, "1939-1950 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite" adlı dosya.

¹⁹ Beyoğlu Müftülüğü Arşivi, "1954-1956/1965-1967 Yılları İhtida Belgeleri" adlı dosya.

²⁰ Üsküdar Müftülüğü Arşivi "1931-1938 ve 1938-1953 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite" adlı dosyalar.

lar da bulunmaktadır. Bu durumu “senelerden beri kendimi ve çocuklarımı Müslüman olarak yetiştirdim. Artık yaşımın sona yaklaşması ve öldüğümde Müslüman muamelesi görebilmem için ihtida işlemlerimin yapılmasını” şeklinde dile getirenler bulunmaktadır. Mesela, Yalova doğumlu bir Ermeni hanım vatandaşı, yıllar sonra Türk eşinin ölmesi sonucunda eşine olan ileri derecedeki sevgisi sebebiyle felç olmuştur. Bu hanım “başka mezarlığa gömülmemek için”²¹ ihtida etmek istediğini dilekçesine yazmıştır. Hatta ihtida ettiğini resmîyete dökmeden ölen bir vatandaşın Müslüman mezarlığına gömülebilmesi için, Hristiyan olan çocukları annelerinin Müslüman olduğunu ispat etmek maksadıyla mahkemeye başvurmuşlardır. Mahkeme, şahitlerin de delaletiyle kadının Müslüman olduğuna ve Müslüman mezarlığına gömülmesine karar vermiştir.

Sırbistan’dan 1958 yılında Türkiye’ye gelen ve bir Türk’le evli olan bayan bir kişinin ihtida talebi içeren dilekçesindeki ifadeler, hem Türkiye’yi çok sevdiğini, hem de Müslüman olma arzusunun içtenliğini ortaya koymaktadır:

“25 yıl önce Sırbistan’dan ana vatan saydığım Türkiye’ye geldik...Bu topraklarda Müslüman Türk olarak ebedileşmek istiyorum. 14 yıldır bir Türk’le evliyim ve İslam’a hizmet ediyorum. Evliliğimin resmîyete geçirilmesini ve dinen İslam olduğumun tevsik edilmesini yüce makamlarınızdan istirham ediyorum.”²²

c- Evlilik

Evlilik gerekçesiyle ihtida etme, eş ve çocuklar sebebiyle ihtida etmeden sonra en çok başvurulan yöntemdir. Bu durumu bazıları dilekçelerinde açıkça belirtirken, diğer bazıları ise “hiçbir art niyet ve çıkar kastı olmadan, tamamen kendi isteğim ile ve doğrudan Müslüman olmak için” şeklinde ifade etmişlerdir. Bunlar içerisinde hiç şüphesiz gerçekten Müslüman olma arzusunda olanlar bulunabileceği gibi, yıllar sonra İslam’a girenler de olabilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, Müslüman olmadan gayrimüslim ile evliliğe izin veremeyeceğini yazılı olarak belirten aileler yok denecek kadar azdır. Gerçi, Müslüman ailelerin karşı çıkışının ihtida dilekçesinde belirtilmemiş olması, ailelerin bu evliliklere tamamen hoş görüyle baktıkları anlamına gelmez. Belki evlenmek isteyen hanımlar evlenmeden önce Müslüman olmaları konusunda ikna edilmekte-

²¹ Beyoğlu Müftülüğü Arşivi, “1954-1956/1965-1967 Yılları İhtida Belgeleri” adlı dosya.

²² Kadıköy Müftülüğü Arşivi, “1939-1950 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite” adlı dosya.

dirler. Gayrimüslimlerle evliliklere karşı çıkışlar bu sebeple resmîyete yansımamış olabilir.

d- Anne ve Babanın Müslüman Oluşu

İhtida edenler arasında anne veya babasının Müslüman olması sebebiyle ihtida etmek isteyenler de bulunmaktadır. Bu durum, gayrimüslim bir hanımla evli olduğu halde doğan çocuklardan Hıristiyan olarak yetişen Türklerin de bulunduğu göstermektedir. İhtida dosyalarında konuyla ilgili bazı örneklere rastlanmıştır. Mesela, Divriği doğumlu bir Ermeni, babasının Müslüman bir Türk olduğunu ve Müslüman olarak öldüğünü, annesinin ise babasının ölümünden sonra ortadan kaybolduğunu dile getirerek, *“İslam’a sevgi besliyorum, dolayısıyla Müslüman olmak istiyorum”* diyerek kendisiyle ilgili ihtida merasimi düzenlenmesini istemektedir.

Kendisi Hıristiyan bir anne-babanın çocuğu olmakla birlikte, annesinin babasından ayrılarak Müslüman bir kişiyle evlenmesi üzerine, 3 yaşından itibaren Müslüman bir baba tarafından büyütülen bir gencin müftülüğe yapmış olduğu ihtida talebi ise şöyledir:

“Üç yaşından itibaren Müslüman bir baba tarafından büyütüldüm. İslam dini ve terbiyesi ile büyütülmüş, sünnet ettirilmiş, dolayısıyla İslam muhiti içerisinde yetişmiş bulunuyorum. Hatta arkadaşlarım arasında Sait adıyla anılıyorum. O zaman küçük olduğum için anneme imtisalen İslam olarak tescil edilmem ve yaşımın kanuni hadde gelmesi lazımdı. Şimdi bu yaşa ulaştım. Dolayısıyla ihtida işlemlerinin yapılmasını ve ismimin Sait olarak kabulünü...”²³

Burada enteresan olan nokta, küçük yaştan itibaren Müslüman olarak büyütülmesine rağmen, söz konusu kişinin Hıristiyan bir gelenekten geldiğinin bilincinde olması ve küçük olması sebebiyle annesine imtisalen Müslüman yazdırılmasının kendisini tatmin etmediği hususudur. Kişi yeni bir din seçiminde iç huzuruna ulaşmak ve tatmin olabilmek için kendi iradesini ortaya koymak istemektedir. Burada önemli olan diğer bir nokta ise, dinî kimliğin belirlenmesinde ailenin belirleyici bir role sahip olduğudur.

²³ Beyoğlu Müftülüğü Arşivi “1954-1956/1965-1967 Yılları İhtida Belgeleri” adlı dosya.

e- Türkiye’de Doğmuş Olmak

İhtida talebinde bulunan bazı kişiler, Türk topraklarında doğmuş olmayı ve bu topraklarda İslam geleneklerine göre yetişmeyi bir gurur ve iftihar vesilesi yaparak ihtida edeceklerini belirtmişlerdir. Bu tip kişiler isimlerini bile *Hakkı Arayan, Muhammet, Ali, Mehmet, Fatma, İffet, Mevhibe* ve *Ayşe* gibi Müslüman isimleri arasında en çok kullanılan isimlerden seçmektedirler. Konuyla ilgili şu örnekler verilebilir:

*“Doğduğum vatanımı, Türklüğe ve Müslümanlığa karşı duyduğum hürmet ve sevgim dolayısıyla içimden gelen kuvvetli bir arzu ile hiçbir tesire kapılmadan Müslüman olmak ve ismimin **Hakkı Arayan** olarak tescil edilmesini...”*²⁴

Türkiye’de doğup büyümüş olmak bazılarında o kadar etkili olmuş ki, onları sahip oldukları din ve milliyetten nefret eder hale getirmiştir:

“Doğup büyüdüğüm vatanımda büyük bir bedbahtlık eseri olarak taşıdığım.....dinimi aklımın erdiği ilk günden beri teessüfle yad ediyorum. Artık rüştü sinnimi ikmal etmiş bulunmaktığım dolayısıyla en doğru, en şerefli ve sağlam bir yol olduğuna iman ettiğim İslamiyet dinini kabulümde artık bir mahsur görmemekteyim.

*Beni bu içli arzuma kavuşturmak için icap eden kıymetli yardım ve müzaheretinizin esirgenmemesi ve dilekçemin gerekenlere emru havale buyurulmasını....”*²⁵

İhtida etmek isteyen bir başkası ise dilekçesine şu sözleri ekliyor:

*“Ezelden beri Türk topraklarında ve Türk ahbabı arasında bulunmaktığımdan sari, şahabı iştiyakı olduğum İslam ve onun şöhretini kazanarak emel-i nailiyetim için ihtida etmek istiyorum.”*²⁶

Kendi milletinde ve eski dininde kalmayı *perdelenmek* olarak değerlendiren diğer bir mühtedinin ifadeleri ise şöyledir:

²⁴ Kadıköy Müftülüğü Arşivi, “1939–1950 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite” adlı dosya.

²⁵ Beyoğlu Müftülüğü Arşivi “1954-1956/1965-1967 Yılları İhtida Belgeleri” adlı dosya.

²⁶ Üsküdar Müftülüğü Arşivi “1931-1938 ve 1938-1953 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite” adlı dosyalar.

*“Türk vatanında doğup Türk olarak yaşadım ve kapalı olan perdeyi yırtarak Türk dini İslamiyet’i hiçbir tazyik ve teşvike hedef olmadan şuuruna malik olduğum halde ismimin Mevhibe’ye tahvilini yüksek huzurunuzdan...”*²⁷

Bir bayandan gelen diğer bir dilekçe örneği ise, *“Sevgili vatanımda doldurmuş olduğum 28 yaşımla tek arzum Müslüman olmak ve Hak dine girmek ve ismimin İffet olarak tescilini zat-ı âlilerinizden istirham ederim.”* şeklindedir.²⁸

f- İslam’î Bir Çevrede Yaşama

Müslüman bir çevrede doğmuş ve bu topluma dair değerler içerisinde yetişmiş olmak en önemli ihtida gerekçeleri arasında bulunmaktadır. Dolayısıyla bu tür örnekler toplumun insanlar üzerindeki etkisini göstermesi açısından önem arz etmektedir. O kadar ki, bu etki insanları *“Doğma büyüme Türk anane, a-dap ve muâşeretine vukuf peyda olmuş bir Türk ve İslam olarak yaşamak arzusundayım.”*²⁹ şeklinde söz söylemeye kadar götürmektedir.

Müslüman bir toplumda büyümüş olmak, bazı gayrimüslimler üzerinde hem Türk halkına, hem de İslam dinine karşı hayranlık duymalarına da sebep olmuştur. İhtida dilekçelerinde buna dair örneklerle de rastlanmıştır. Buna örnek teşkil edebilecek olan şu sözler dikkat çekicidir:

*“Türkler arasında büyüdüm. İslam dinine hayranlık duydum. Bütün dinlerin ekmele olduğuna inandığım Muhammed’in dinine hiçbir tesir altında kalmadan girmek istiyorum.”*³⁰

İslam toplumu içerisinde yaşamış olmanın ihtida edecek olanlar üzerinde etkili oluşunun sebebi, ahlaki ve İslam’î yaşayış olmalıdır. Çünkü böyle bir toplumda adalet, emanet, sadakat, merhamet, sevgi, şefkat, yardımlaşma ve hoşgörü gibi güzel hasletler geçerlidir. Diğer bir ifadeyle, Müslümanlar bu üstün vasıflar sayesinde gayrimüslimlere örnek beşeri ilişkiler kurarak kendi şahıslarında İslam’ı en güzel bir şekilde temsil etmişlerdir. Müslümanlar, bu şekilde dini ve sosyal ilişkilerinde ortaya koydukları üstün nitelikli yaşayışlarıyla bir çok

²⁷ Kadıköy Müftülüğü Arşivi, “1939–1950 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite” adlı dosya.

²⁸ Beyoğlu Müftülüğü Arşivi, “1954-1956/1965-1967 Yılları İhtida Belgeleri” adlı dosya.

²⁹ Beyoğlu Müftülüğü Arşivi, “1954-1956/1965-1967 Yılları İhtida Belgeleri” adlı dosya.

³⁰ Üsküdar Müftülüğü Arşivi “1931-1938 ve 1938-1953 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite” adlı dosyalar.

gayrimüslimin gönlünü kazanmışlardır. Tarih içerisinde gerçekleşen bir çok ihtida hadisesinde ve fethedilen yerlerdeki İslamlaşmanın oluşumunda bu nitelikli İslam'ı yaşayışın etkisi bulunmaktadır.

İslam dinine girme isteğindeki samimiyeti ortaya koyabilmek için bazen ihtida dilekçelerinde abartılı ifadelerle de rastlanmaktadır. Bunun, egemen toplum nezdinde kendileriyle ilgili doğabilecek çıkar veya samimiyetsizlik gibi yanlış anlaşılmaları önlemeye yönelik gerekçeleri olabilir. Aşağıdaki dilekçe buna misal gösterilebilir:

“Bendeleri nezdinde mevcut nüfus cüzdanında muhasser olduğu üzere 1310 tarihinde Niğde’de tevellüt ederek 30 seneden beri Kadıköy’ündecaddesinde.....sokağındanolu hanede mukim Türk tebaasından kimse-siz, garip bir kadını. Bu uzun müddet zarfında İslamlar arasında bulunarak say’u zatım ile geçinmiş ve İslam ruh ve adeti ile adetlenerek katiyen nefret ile cebir ve ikrah olmaksızın sırf Allah’ın ilhamı ve vicdanımın ısrarı ile İslamiyet’i kabul etmişimdir. Şerefli İslam ile müşerref olduğumun resmen tescili ile camiai İslama ithalimin ve dini telkinat ifası için arzuhalimin lazım gelenlere havalesi-ni niyaz ederim. 1938.”³¹

Çevrenin insan üzerindeki etkisini ortaya koyan diğer bir örnek ise şöyledir: *“Uzun süre tesiri altında bulunduğum ve yakınlık duyduğum Müslümanlığın doğru yol olduğunu ve doğru yolu bulduğumu müdrük bir kişi olarak İslam’ı seçiyorum.”³²*

g- İslam’a Olan Muhabbet

İslam dinine olan muhabbet ve derinden duyulan saygı gibi etkenler gayrimüslimlerin ihtida etmelerine gerekçe olmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi, Müslümanların İslam’ı iyi temsil etmeleri ve İslam’ın birey ve toplumun mutluluğu için koyduğu hükümlerin değerinin kavranması, gayrimüslimleri ihtida etmeye sevk etmiştir. İhtida eden birçok kişi ihtida etmek için yazdıkları dilekçelerde bu durumu ifade etmişlerdir. Hatta bazıları Müslüman olduklarını eski dinlerine çevrelerinden saklamışlar ve şeklen öyle görünmüşlerdir:

³¹ Kadıköy Müftülüğü Arşivi, “1939-1950 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite” adlı dosya.

³² Üsküdar Müftülüğü Arşivi, “1931-1938 ve 1938-1953 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite” adlı dosyalar.

“Şeklen Musevi cemaatinden gözükmeme rağmen İslam ruhluyum, hayat arkadaşlarımı hep Müslümanlardan seçtim. Öteden beri din-i mübini Muhammedi’ye aşıkım ve İslam ruh ve yaradılışlı bir insanım. Benim en büyük arzum ve emelim Müslüman olmaktır. Hiçbir kimsenin icbar ve ısrarı ile değil kendi candan isteğimle o ulvi gayeye ulaşmaklığım için iktiza eden dinî ve resmi ve usulü muamelenin icrasını...”³³

İhtida edenlerin çoğunun dilekçesinde beyan ettiği gibi, Türk milletine ve İslam dinine olan sevgi ve saygının Müslüman olmalarında yönlendirici olduğu görülmektedir:

“Ben.....vatandaşı ve Hıristiyan’dım. Yüksek ve necip Türk milleti ve İslam dinine karşı sonsuz sevgi ve iman taşıyorum. Bu asil hisler neticesinde en doğru din olduğu muhakkak olan İslam dinine kabulüm için muktezi muamelelerin yapılmasını...”³⁴

İhtida edenler arasında üç aile, çocuklarıyla birlikte Müslüman olmuştur. Bunlardan Oxford mezunu, tüccar, hanımı yüksek tahsilli İspanyol uyruklu Amerikalı bir aile de bulunmaktadır. Bu aile Müslüman olma talebini dilekçesinde *“İslam’a duyduğu muhabbet”* olarak göstermiş ve çocuklarıyla birlikte ihtida etmiştir.

h- Arkadaş Grubu

Araştırmada ihtida edenler üzerinde arkadaş grubunda etkisinin bulunduğu açıkça görülmektedir. Küçük yaşlardan itibaren Müslüman bir çevrede yaşamak ve böylece dini gelenekleri öğrenmiş olmak ve hatta çevrede Müslüman ismiyle anılır olmak bir kısım insanların ihtida etmelerine sebep olmuştur. Bu kişiler hem ruhen, hem de şekil ve ismen Müslüman olduklarını dile getirerek, ihtida merasimiyle de resmi olarak Müslüman olma şerefini elde etmek istediklerini dilekçelerinde dile getirmektedirler. Diğer bir ifadeyle, bu kişiler için ihtida merasimi formaliteden öte bir anlam taşımamaktadır. İhtida etmek isteyenlerin bir kısmı bu durumu dilekçelerinde *“küçük yaştan beri”...“küçüklüğümde beri”... Müslüman arkadaşlarla birlikte büyüdüm”* şeklinde açıkça belirtmektedirler. Bunu başka bir şekilde dile getiren diğer bir dilekçe şöyledir:

³³ Kadıköy Müftülüğü Arşivi, “1939-1950 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite” adlı dosya

³⁴ Beyoğlu Müftülüğü Arşivi, “1954-1956/1965-1967 Yılları İhtida Belgeleri” adlı dosya.

*“Küçük yaştan beri çok Türk arkadaşım oldu. Onlardan İslam’ı öğrene-
rek İslam hayranı oldum. Bugün arzuma kavuşmak istiyorum.”³⁵*

Konuyla ilgili şu ifadeler de örnek verilebilir:

*“İstanbul’da doğdum. Müslüman Türk çocuklarıyla büyüdüm. İslam’a
meyil ve muhabbetim arttı. Zaten çevremde Hasan ismiyle bilinmekteyim. Büyü-
dükçe bu dinin yüksekliğini iyice takdir ettiğim cihetle Müslüman olmaya karar
verdim.”³⁶*

i- Metres Hayatı Yaşamaktan Kurtulmak

İhtida edenler arasında sayıları azımsanamayacak oranda metres hayatı yaşayanlar bulunmaktadır. Söz konusu hanımlar zamanla *“nikahsız yaşamayı”* tercih etmediklerinden ve *metres hayatından kurtulmak* maksadıyla ihtida etme talebinde bulunmuşlardır. Kadınların ihtida dilekçelerinde bizzat metres hayatından kurtulmalarını istemelerinden, metres hayatının onurlarını zedelediği anlaşılmaktadır. Bahis konusu kişiler bu hususu ihtida dilekçelerinde açıkça belirtmişlerdir.

Eş ve çocuklar sebebiyle ihtida talebinde bulunanların çoğu, ilk önceleri nikahsız olarak yaşamak üzere bir araya gelmişlerdir. Ancak, zamanla çocukların doğması, eğitim ve diğer resmi işlemlerin yapılabilmesi için annelerin de ihtida etmeleri lüzumu ortaya çıkmıştır.

j- Müslüman Bir Ailenin Yanında Yaşamak veya Bir Büroda Çalışmak

Müslüman aileler yanında kalanlar arasında genellikle hizmetçiler ve bazen de mürebbi olarak çalışanlar bulunmaktadır. Ayrıca avukat veya doktor gibi iş erbabı yanında sekreter olarak çalışanların da hiçbir gerekçe göstermeden tamamen kendi arzularıyla Müslüman olma talepleri bulunmaktadır.

k-İnceleme-Araştırma

Bizzat araştırarak ve mensubu bulunduğu din ile İslam dinini karşılaştırma sonunda Müslüman olmak ihtida etme sebepleri arasında bulunmaktadır. Bu

³⁵ Kadıköy Müftülüğü Arşivi, “1939-1950 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite” adlı dosya

³⁶ Üsküdar Müftülüğü Arşivi, “1931-1938 ve 1938-1953 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite” adlı dosyalar.

şekilde Müslüman olanların sayısı hem az, hem de bu kişiler genellikle erkeklerdir. Araştırma ve inceleme sonucunda ihtida edenlerin üzerinde etkin olan hususların, bu kişilerin eğitim düzeylerinin yüksekliği ile İslam toplumu içerisinde yaşamış olmalarıdır. Söz konusu kişiler, eski dinleriyle yeni karşılaştıkları dini karşılaştırarak aradaki farkı görebilme şansına sahip kişilerdir. Mesela bunlardan 1955 yılında İsviçre'den Türkiye'ye gelen Protestan mezhebine bağlı banyan bir İsviçre vatandaşı, zamanın Konya milletvekili Ziyat Ebuzyiya'nın evinde misafir olarak kalır. Türk-İslam toplumunun sosyal yaşantısının dikkatini çekmesi üzerine, İslam dini ile ilgili araştırmalar yapar ve ikna olduktan sonra Müslüman olmaya karar verir.

Askeri bir suçtan hapis yatmış ve yaptığı araştırmalar sonucunda Müslüman olmak isteyen Ermeni Gregoryan mezhebine bağlı bir vatandaşın konuyla ilgili dilekçesi şöyledir:

*"İstanbul doğumluyum. TC. tebaasındayım. Eski Türkçe okur yazarım. Senelerden beri Türk arkadaşlarla beraber düşer kalkarım. Yaptığım derin tetkikat ve bundan muttasıl kanaati vicdaniyem İslam dininin tamamıyla modern ve demokratik esaslar dairesinde kurulmuş bir din olduğuna iman etmiş bulunmaktayım."*³⁷

Araştırma ve inceleme sonucunda Müslüman olanlar arasında 1929 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sanat okulları için yurt dışından getirilen mütehasıslardan önce Kastamonu, ardından Sultanahmet Sanat Okullarında demir işleri atölye şefliği ve teknoloji öğretmenliği yapmış bir kişi de bulunmaktadır. Bu kişi ihtida talebini dile getirdiği dilekçesinde şu hususları dile getirmiştir:

"Halen 50 yaşındayım. Gençliğimi kısmen ve tekamül devremi tamamen Türkiye'de ve münevver Türkler arasında geçirmiş olmakla beraber Türk-İslam kadını ile tercihen evlendim. Uzun yıllar Türkiye'de kalmaklığım, Türk ve içtimai adab ve terbiyesini tamamen benimsemiş olmakla beraber, bilgi nispetinde olsa dahi yaptığım tettebbuat ve tetkikatta en insani, medeni ve içtimai kaidelere uygun sistem ve din olarak İslam'ı seçmiş ve benimsemiş bulunuyorum. Binae-

³⁷ Beyoğlu Müftülüğü Arşivi, "1954-1956/1965-1967 Yılları İhtida Belgeleri" adlı dosya.

naleyh İslam Din-i Mübinine kabulüm için icap eden formalitelerin tekamülü için gerekli işlemlerin yapılmasını yüksek makamlarınızdan istirham ederim.”³⁸

Yaptığı araştırma sonucunda İslam’a girmeye karar veren ve isminin *Haluk* olarak değiştirilmesini isteyen Türk tebaasına ait bir Ermeni vatandaşın dilekçesindeki ifadeler şöyledir: “*Tetkikat sonucu vardığım kanaat, dinlerin en kutsisinin İslam olduğunu anladım. Esasen öteden beri İslam dininin âşkı idim. İslam ile müşerref olmam için iktiza edenlerin yapılmasını ve adının Haluk olarak değiştirilmesini yüce makamlarınızdan istirham ederim.*”³⁹

I- Çıkar Sağlamak

Araştırma sırasında sayıları sınırlı da olsa, menfaat sağlamak maksadıyla ihtida edenlere rastlanmıştır. Müslüman olduğunu belgeledikten sonra İstanbul dışındaki bazı vilayetlere giderek cami önlerinde ihtida belgesini göstermek suretiyle yardım toplamaya çalışan birkaç örnek bulunmaktadır.

İhtida konusunun istismar edildiği diğer bir alan ise evliliklerdir. Buna dair örneklerin sayısı az olmakla birlikte, bazı kişiler bu yola başvurmuşlardır. Emniyet birimlerinde yapılan araştırmalarda söz konusu kişilerin Türk kadınlarını evlenme gerekçesiyle kandırdıkları belirlenmiştir. Bu kişilerin evlerinde Hz. İsa ile bazı azizlerin resimlerinin asılı olduğu da tespit edilmiştir. Bu şekildeki kişilerin ihtida etmelerine samimiyetsizlik veya ahlaki açıdan uygunsuzluk sebep gösterilerek izin verilmemiştir. Bu tür ilişki içerisine girenlerden daha önce ihtida etmiş olanlar, emniyet görevlilerince yakalanarak ihtida belgeleri geri alınmıştır. Bazı kişilerin bir dinden diğer bir dine geçerek sürekli din değiştirmeleri de ihtida talebi konusunda samimiyetsizlik olarak değerlendirilmiş ve bu kişilere de ihtida etme izni verilmemiştir.

1919 yılında Kırım Ak Mescitten Türkiye’ye muhacir olarak gelen, Müslüman olması sebebiyle eşinden ayrılan, ardından çok fakir düşen ve ayağını kaybeden bir Ermeni vatandaşın yardım almak maksadıyla tekrar Ermeni dinine geçmesi çıkar sağlama anlamında farklı bir örnek teşkil etmektedir. Ermeni Surp kilisesinden yardım alan bu kişi, daha sonra iş bulup çalışmaya başlayınca “*artık Ermenilere ihtiyacım yok*” diyerek tekrar İslam dinine geri dönmüştür.

³⁸ Beyoğlu Müftülüğü Arşivi, “1954-1956/1965-1967 Yılları İhtida Belgeleri” adlı dosya.

³⁹ Üsküdar Müftülüğü Arşivi “1931-1938 ve 1938-1953 Yılları Mühtedilere Ait Evrak-ı Müsbite” adlı dosyalar.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Üsküdar, (1926-1954) Kadıköy (1939-1950) ve Beyoğlu (1950-1959) müftülüklerinin görev bölgelerinde belirtilen yıllar arasında toplam 437 kişi Müslüman olmuştur. Bu kişilerin Avusturya, Almanya, İtalya, Rusya, Yunanistan, Belçika ve Yugoslavya gibi ülkelerden gelen 56 gayrimüslim hariç, tamamı TC. tebaasına mensuptur. İhtida edenlerin 398'i kadın, 49'u ise erkektir. Buna göre ihtida edenlerin % 88.7'si kadındır. Bu sayı içerisinde erkeklerin oranı sadece %11.3'dür. İhtida talebinde bulunan ve henüz rüşt çağına erişemedikleri için bu talepleri geri çevrilen çocukların sayısı ise 4'tür.

İhtida sebepleri arasında ilk sırayı kendi isteği, ikinci ve üçüncü sıraları ise evlilik, eş ve çocuklar sebebiyle ihtida etme almaktadır. Aslında araştırma sonucunda ihtida edenler ve sadece ihtida etmek istediklerini belirtenler hariç, hemen herkes dilekçesinde kendi hür iradesi ve hiçbir tazyik altında kalmadan "İslam onuruyla onurlanmak" ve "İslam şerefıyla müşerref olmak" niyetiyle ihtida etmek istediğini belirtmiştir. Ancak, emniyet birimleri tarafından ihtida talebinde bulunan kişilerin verdikleri adreslerde yapılan tetkiklerde bunun genel olarak eş ve çocuklar ile evlenmek için olduğu anlaşılmıştır. Fakat biz bu kişilerin niyetlerinde samimi olmadıklarını söyleyecek konumda değiliz. Çünkü elimizde ihtida edenlerin ihtida ettikten sonraki hayatlarında ne tür değişiklikler olduğuyla ilgili hiçbir bilgi yoktur. Fakat, eş ve çocuklar için ihtida edenlerin çoğunun 16-25 yıl sonra ihtida talebinde bulduklarına bakılırsa, gerçekten İslami bir kimliğe bürünmek, yeni dini her haliyle içselleştirmek ve bunu resmiyete dökmek için uzun bir süreye ihtiyaç bulunduğu anlaşılmaktadır. Zira yeni din ile yeni bir kimliğe bürünmek, hayatı yeniden anlamlandırmak, önceden sahip olunan bütün değer yargılarını bir kenara atıp yeni bir yol haritası çizmek, akraba ve önceki din mensuplarını bırakmak, yeni kabul edilen din ve kültür ortamında büyümüş olursa bile kolay bir hadise değildir. Ayrıca, ihtida eden veya bir Müslüman kişiyle evlenenlerin daha önce mensubu bulunduğu din mensuplarınca hoş karşılanmama gibi bir sebepten dolayı kendilerini gizlemiş olmaları da muhtemeldir.

Araştırmanın yapıldığı üç ilçede ihtida edenler üzerinde daha çok batı dünyasında yaşayıp ihtida edenlerde görülen "hayatın anlamını kavrayamamanın verdiği stres ve bunalım", "garip sayılabilecek dini tecrübeler yaşama", "sosyal ve ahlaki hayatta yaşanan çelişki ve problemlere mensubu bulunulan di-

nin çözüm üretememiş olması”, “bağlısı olunan dinin, psikolojik ve dini soru ve sorunlara cevap getirememesi” ve “dini ilke ve prensiplerin kişiyi tatmin edememesi” gibi ihtida motivleri arasında bulunan hususlar izlenmemiştir.

Boşanma, eşin ölmesi, bir çocuğun Müslüman baba tarafından büyütülmesi ve bir kişinin de eşini terk edip Suriye’ye gitmesi gibi dört kişi dışında travmatik sayılabilecek olay yaşayan mühtedi bulunmamaktadır. Diğer yandan, gayrimüslimleri ihtida etmeye götürecektir planlı, maksatlı ve Hıristiyanlıktaki misyonerlik çalışmalarına benzer bir tebliğ faaliyetine de rastlanmamıştır. Bilindiği gibi, Hıristiyanlık daha çok misyonerlik yoluyla yayılmaktadır.⁴⁰ Bunun en açık ve belirgin tek sebebi, yukarıda belirtilen ülke vatandaşlarının dışında ihtida edenlerin tamamının bu ülkenin vatandaşı olmasıdır. Zira bu vatandaşlar Türkiye’de Türk-İslam kültür değerleriyle yetişmişlerdir. Çocuklar Müslüman Türk arkadaşlarıyla aynı mahallede oynamışlar, aynı şeylere sevinip, aynı şeylere üzölmüşlerdir. Hakim kültür içerisinde aynı duyuş ve hissediş ile aynı sosyal değerleri kazanmışlardır. Diğer bir ifadeyle, sosyal hayat isimleri Rum, Ermeni ve Musevi olsa bile bu vatandaşları birçok açıdan kendine benzetmiş, kendine özgu damgasını bu insanlar üzerine vurmuştur. Kısaca “analar doğurmuş, toplum yoğurmuştur”. Diğer bir ifadeyle araştırmaya konu olan ilçelerde meydana gelen ihtida hadiselerinin tamamı, yaygın eğitim çerçevesinde toplumun sosyokültürel dinamiklerinin doğal seyrinde işleyişi sonucunda kendiliğinden meydana gelmiştir.

Geçen bölümlerde verilen örneklerde de göröleceği üzere, meramın dile getirilişinde kullanılan ifadeler, yapılan vurgular, seçilen deyim ve terimler tamamen yerli ve bu ülkenin öz kültürüyle ilgilidir. Ayrıca, ihtida olayının incelendiği yıllar, dini ve kültürel değerlerin günümüze göre daha yoğun yaşandığı yılları kapsamaktadır. Araştırmanın yapıldığı yerler ise, dini ve sosyal hayat açısından Türk-İslam kültürünün başkenti sayılabilecek en önemli şehir İstanbul’un en eski üç ilçesidir. Dini, sosyal ve ahlaki bozulmanın en az olduğu bir dönem ve birçok psikolojik soru ve sorunun cevap bulduğu bir toplumda, elbette ki batıda yaşanan sıkıntılar yaşanmayacaktır. Bu ve benzeri sebeplerden olacak ki, ihtida talebinde bulunanların hemen hiç birisi, insanları başka bir din aramaya götürebilecek sebepleri yaşamamıştır. Araştırma yaparak Müslüman o-

⁴⁰ Abdurrahman Küçük, *Misyonerlik Nedir?, Misyonerlik ile Tebliğ Arasındaki Fark, Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye’de Misyonerlik*, Ankara, 2005, ss. 19-33.

lanların neredeyse tamamı, Türkiye'ye sonradan gelenlerdir. Bu kişiler yeni bir dinle karşılaştıkları için eski dinlerini mukayese etme gereği duymuşlardır.

Araştırmamızda tespit edilen ihtida sebeplerini tetikleyen dinamikler arasında en önemlisi İslam'ın kendi dinamizmidir. Müslümanların İslam'ı iyi temsil etmeleri, dini değer ve ahlaki normları yaşayış olarak pratiğe yansıtmış olmaları gayrimüslimleri derinden etkilemiştir. Bu hususu mühtedilerin tamamı dilekçelerinde ifade etmiştir.

İnsanın iman eden tabiatının gelişmesinde ve yönünün belirlenmesinde bütün unsurlarıyla birlikte, içinde yaşadığı çevrenin sosyal yapısı, karakteri ve işleyişi önemli bir rol oynamaktadır. Toplum, öteden beri biriktirdiği tecrübe ve sosyo-kültürel değerlerini örgün veya yaygın eğitim yoluyla insanlara aktarır.⁴¹ Esas itibarıyla her toplum bilinçli ya da bilinçsiz eğitim, telkin ve taklit gibi çeşitli yollarla kendi kültürünü, değerlerini, sembollerini, gelenek ve göreneklerini mensuplarına aktararak o toplumda belirli bir şahsiyet tipi oluşturur.⁴² İnsan, bu süreç içerisinde hayatını devam ettirdiği toplumun kurallarına, adetlerine, gelenek ve göreneklerine, hatta inançlarına farkında olmadan uymakta, toplumun kendisinden yapmasını veya yapmamasını istediği hususlara riayet etmektedir.⁴³

Ülkemizin doğu illerinde yapılan bir alan araştırmasının sonuçlarına göre, dinî görevlerini yerine getiren ailelerin oranının batı illerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılığın çeşitli izah ve sebepleri bulunsa da, burada esas olan faktörün, bu bölgelerde hâlâ yaygın eğitim tarzıyla aktarılan geleneksel bir din anlayışının geçerli olmasıdır.⁴⁴

Toplumun gücü bireyi toplumun değer yargılarını kabule zorladığı gibi, yabancı birinin o toplumun inançlarını benimsemesinde de rolü vardır. Özellikle dini inançların kendini muhafaza edebileceği güçlü sosyal desteğin olmadığı yerlerde insanların dinlerini değiştirmeleri daha kolaydır. Çevresel etkileşim sonucunda ortaya çıkan uyma davranışı, iman etmeyi sağlamakla kalmayıp, kişinin sahip olduğu dini bırakarak başka bir dine girmesinde motive edici bir rol

⁴¹ Geniş bilgi için bkz. Neda Armaner, *a.g.e.*, Ankara 1980, s. 75 ve devamı.

⁴² Ünver Günay, "Türkiye'de Dini Sosyalleşme", *Türkiye 1. Din Eğitimi Semineri*, 23-25 Nisan, Ankara 1981, s.193.

⁴³ İzzet Er, *Sosyalleşme, Sosyal Gelişme ve İslam*, Bursa 1988, s. 2.

⁴⁴ M. Emin Ay, "Aile Ortamında Yerine Getirilen İbadetlerin Çocuk Üzerinde Etkileri" *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, İstanbul 1994, s. 166.

oynayabilmektedir. Bu manada bazı insanların din değiştirmelerinde toplumla uyum içinde olma arzusu önemli bir etken olmaktadır. Yaptığımız araştırmada buna dair çok sayıda örnek bulunmaktadır.

Arkadaş çevresinin de insanların dini ve sosyal yaşantılarının değişmesinde etkin olduğu bilinmektedir. Bu etki, zaman içerisinde özellikle yabancıların yaşadığı toplumun örf, adet ve davranış kalıplarını benimsemelerine yol açar. Bu kalıpların çoğu dinle irtibatlı kalıplardır. Bu şartlar altında kişi, o toplumun dinine ilgi ve hayranlık duymaya başlar. Neticede, karşısına çıkan bir kişinin etkisiyle kolay bir şekilde dinini değiştirebilir. Nitekim yaptığımız bu araştırmanın sonuçları da söz konusu edilen hususları doğrulamaktadır.

Dini ve kültürel değerlerin toplumda yaşanmış olması, bir toplumun hem kendi kimliğini korumasına yardım eder, hem de yeni nesle geçmişin birikimlerinin aktarılmasına katkı sağlar. Bu, İslam dışı insanların ihtida etmesine değil, aynı zamanda yeni neslin dini ve milli kültür normları çerçevesinde yetişmelerini de beraberinde getirir.